

ROMUALD GROCKI

OSOBY
NIEPEŁNOSPRAWNE
W SYTUACJI ZAGROŻENIA

Difin

**OSOBY
NIEPEŁNOSPRAWNE
W SYTUACJI ZAGROŻENIA**

Szansa przeżycia osób niepełnosprawnych zależy często od troski członków ich rodziny, przyjaciół i sąsiadów, ponieważ w procesie oficjalnego planowania są one ignorowane w większości możliwych sytuacji.

Elizabeth Longworth
United Nations International Strategy for Disaster Reduction

ROMUALD GROCKI

OSOBY
NIEPEŁNOSPRAWNE
W SYTUACJI ZAGROŻENIA

Difin

Copyright © by Difin SA
Warszawa 2014

Wszelkie prawa zastrzeżone. Kopiowanie, przedrukowywanie i rozpowszechnianie całości lub fragmentów niniejszej pracy bez zgody wydawcy zabronione.

Książka ta jest dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, abyś przestrzegał praw, jakie im przysługują. Jej zawartość możesz udostępnić nieodpłatnie osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz jej fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A kopiując jej część, rób to jedynie na użytek osobisty. Szanujmy cudzą własność i prawo.

Wydanie pierwsze

Recenzja wydawnicza:
prof. dr hab. inż. Włodzimierz Czamara

Redaktor prowadzący:
Tomasz Serafin

Korekta:
Monika Baranowska

Projekt okładki:
Mikołaj Miodowski

ISBN 978-83-7930-242-0

Difin SA
Warszawa 2014
00-768 Warszawa, ul. F. Kostrzewskiego 1
tel. 22 851 45 61, 22 851 45 62, fax 22 841 98 91
Księgarnie internetowe Difin:
www.ksiegarnia.difin.pl www.ksiegarniasgh.pl
Skład i łamanie: Łukasz Piotrowski, Edit sp. z o.o.
www.edistudio.pl
Wydrukowano w Polsce

Spis treści

Zamiast wstępu	9
----------------	---

Rozdział 1

Osoby niepełnosprawne – charakterystyka	21
1.1. Osoby niewidome i niedowidzące	32
1.2. Osoby głuche i niedosłyszające	43
1.3. Osoby głuchonieme	50
1.4. Osoby głuchoniewidome	52
1.5. Oligofrenicy	55
1.6. Osoby przewlekłe chore	61
1.7. Osoby z uszkodzeniem narządów ruchu	65
1.8. Osoby z trudnościami w uczeniu się	69
1.9. Osoby społecznie niedostosowane	72
1.10. Osoby specjalnych potrzeb	74

Rozdział 2

Identyfikacja i charakterystyka zagrożeń	79
2.1. Taksonomia zagrożeń	79
2.2. Powódź	82
2.3. Pożar	88
2.4. Silny wiatr	91
2.5. Katastrofa drogowa	96

Rozdział 3

Ogólne zasady przygotowania i udzielania pomocy	100
3.1. Podstawowe zasady	100
3.2. Przygotowanie osób niewidomych i niedowidzących	101
3.3. Przygotowanie osób głuchych, niedosłyszających i głuchoniemych	114
3.4. Przygotowanie osób głuchoniewidomych	115
3.5. Przygotowanie oligofreników	117
3.6. Przygotowanie osób przewlekłe chorych	118
3.7. Przygotowanie osób z uszkodzeniem narządów ruchu	119
3.8. Przygotowanie osób z trudnościami w uczeniu się	122

3.9. Przygotowanie osób społecznie niedostosowanych	122
3.10. Przygotowanie osób specjalnych potrzeb	123
Rozdział 4	
Zwierzęta przewodniki/asystujące	125
4.1. Informacje ogólne	125
4.2. Pies przewodnik dla osoby głuchej, tzw. pies sygnałowy (<i>hearing dog</i>)	126
4.3. Pies – przewodnik osoby niewidomej	128
4.4. Zasady zachowania się	129
Rozdział 5	
Działania ratownicze	131
5.1. Ostrzeganie/alarmowanie	131
5.2. Ewakuacja	134
Rozdział 6	
Profilaktyka – teoria a rzeczywistość	142
Rozdział 7	
Specyfika działań w sytuacji zagrożenia z uwzględnieniem osób niepełnosprawnych	145
Rozdział 8	
Przepisy prawne	147
8.1. Przepisy międzynarodowe	147
8.2. Przepisy krajowe	148
Podsumowanie	165
Spis literatury	173
Dodatek	175
1. Język migowy/alfabet polski	175
2. Alfabet Braille’a	176
Spis rysunków i wykresów	179
Spis fotografii	181
Spis tabel	183

Moim wnukom, Szymkowi i Kamilce

Zamiast wstępu

*Człowiek ujawnia swoją osobowość
w sposobie traktowania innych.*

Stefan Wyszyński

Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych

Artykuł 14

Wolność i bezpieczeństwo osobiste

1. Państwa Strony zapewnią, że osoby niepełnosprawne, na zasadzie równości z innymi osobami:
(a) będą korzystały z prawa do wolności i bezpieczeństwa osobistego...

Karta praw podstawowych Unii Europejskiej

Artykuł 26

Integracja osób niepełnosprawnych

Unia uznaje i szanuje prawo osób niepełnosprawnych do korzystania ze środków mających zapewnić im samodzielność, integrację społeczną i zawodową oraz udział w życiu społeczności.

Tak stanowi prawo, a życie...

Witam serdecznie,

Chciałbym zapytać się wszystkie osoby niewidome, które pracują, czy w swoim miejscu pracy (oczywiście poza swoim domem) przechodziły szkolenie ewakuacyjne na wypadek zagrożenia np. pożarem. A drugie pytanie, co Państwa zdaniem poprawiłoby bezpieczeństwo osób niewidomych podczas pożaru? Będę wdzięczny za informacje, gdyż nie mogę uzyskać tych informacji od służb za to odpowiedzialnych¹.

¹ [Http://mala.klangoblog.net/2010/02/09/ewakuacja-osob-niewidomych/](http://mala.klangoblog.net/2010/02/09/ewakuacja-osob-niewidomych/).

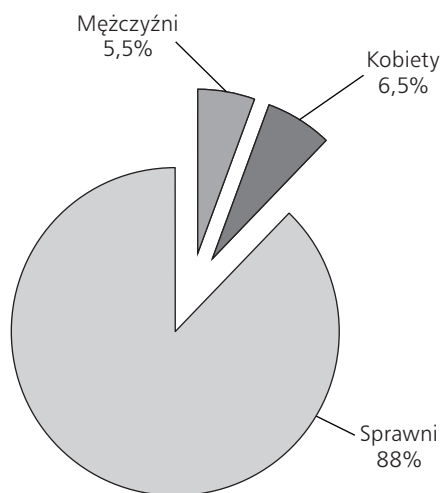
Witam,

w pracy miałem szkolenie BHP, ale nie było na nim nic specjalnego, dodatkowego pod kątem niewidomych. Napiszę tak, pracuję w miejscu bardzo newralgicznym, bo dużo materiałów palnych, czyli w bibliotece. Jak przychodziłem do pracy, to żadnego podobnego szkolenia nie przechodziłem. Pracuję w różnych placówkach służby zdrowia i nigdzie ani pół słowa o tym nie było.) Co by mi mogło pomóc w trakcie pożaru? hmmm nigdy się nad tym nie zastanawiałam. Przychodzi mi tylko prostacka odpowiedź, jakby mnie ktoś stamtąd szybko i spokojnie wyprowadził².

Taki wpis nie powinien być zaskoczeniem dla kogoś, kto na co dzień spotyka się z problemami osób niepełnosprawnych, a jednocześnie ma rozeznanie, jak wygląda znajomość tych problemów w życiu codziennym.

Z danych statystycznych przedstawionych na wykresie 1 wynika, że w Polsce wśród niepełnosprawnych jest 5,5% mężczyzn i 6,5% kobiet³:

Wykres 1. Osoby niepełnosprawne w 2011 roku (w stosunku do ogółu ludności)

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, 2012.

Ujmując to bardziej obrazowo, należy sobie zdawać sprawę z faktu, że będąc w dowolnym zbiorowisku (sklep, centrum handlowe, teatr itp.) wśród osób, które są wokół nas, co dziesiąta jest osobą niepełnosprawną.

Zastanawiamy się, jak zapewnić bezpieczeństwo osobom niepełnosprawnym w sytuacji zagrożenia (pożar, powódź, itp.), nie zdając sobie często sprawy, z tego

² Ibidem.

³ *Narodowy spis powszechny ludności i mieszkań 2011*, GUS, Warszawa 2012, s. 65.

jak istotny wpływ na skuteczne działania w sytuacji zagrożenia ma zapewnienie warunków **normalnego** funkcjonowania tych osób w życiu codziennym. Mam tu na myśli zarówno rozwiązania architektoniczne, prawne, jak i umiejętności i wiedzę tak osób niepełnosprawnych, jak i sprawnych, które to w sytuacji zagrożenia będą ze sobą współpracować. W sytuacji zagrożenia niezbędne będzie wsparcie czy udzielenie pomocy osobie niepełnosprawnej. Otto Speck w swojej książce napisał: *Pomaganie w trudnych sytuacjach jest cechą każdej kultury. Jakość pomocy, czy będzie to pomoc codzienna, profesjonalna czy zinstytucjonalizowana, jest miarą stopnia wartości danej kultury. U podstaw pomocy leży naturalna skłonność człowieka, która jest także fundamentem altruizmu*⁴. Należy jednak pamiętać, że w sytuacjach zagrożenia życia nie wystarczy dobra wola czy altruizm, ale solidne przygotowanie i wysokie umiejętności w zakresie wspomnianej pomocy.

Z analiz prowadzonych w Stanach Zjednoczonych wynika, że⁵:

- 46% osób niepełnosprawnych twierdzi, że nie wiedzą, z kim się kontaktować w przypadku zdarzenia nadzwyczajnego/sytuacji kryzysowej,
- 53% osób niepełnosprawnych twierdzi, że nie wiedzą, jak szybko i bezpiecznie ewakuować się z ich miejsca i nie wiedzą, kto mógłby im udzielić pomocy w sytuacji zagrożenia,
- tylko 20% managerów zarządzania kryzysowego ma określone wytyczne, jak pomóc osobom niepełnosprawnym ruchowo podczas nagłych wypadków,
- 57% managerów zarządzania kryzysowego nie wie, ile osób niepełnosprawnych ruchowo żyje w ich obszarze działania,
- niejednokrotnie osoby niepełnosprawne ewakuowane są na zewnątrz, bez ich sprzętu medycznego, wózków czy zwierząt przewodników.

Natomiast z informacji podanej przez Elizabeth Longworth, dyrektorkę UNISDR (United Nations International Strategy for Disaster Reduction), wynika, że przeprowadzone badania wykazały, iż 71% dotkniętych jakimś rodzajem niepełnosprawności nie korzysta z żadnego dostosowanego do ich potrzeb planu przygotowania na wypadek ewentualnych katastrof; tylko 31% ma kogoś z rodziny, kto może im pomóc, podczas gdy 13% znajdzie się w całkowitym osamotnieniu na wypadek katastrofy.

Nawet te kraje, które mają plany działania na wypadek katastrofy, absolutnie nie informują o tym wspomnianych osób, a plany te są do niczego, jeśli ludność ich nie zna – dodała Longworth i wyraziła ubolewanie, że w przypadku katastrofy osoby niepełnosprawne są częstokroć po prostu „niewidzialne”.

⁴ O. Speck, *Niepełnosprawni w społeczeństwie. Podstawy ortopedagogiki*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2005, s. 191.

⁵ M. Steinhauer, R. King, *Self Determination Conference*, November 9, dane z 2011 r.

Według raportu UNISDR skuteczny plan działania w przypadku katastrof naturalnych mógłby dwukrotnie (z 20 do 38%) zwiększyć liczbę tych osób dotkniętych niepełnosprawnością, które zdołano by ewakuować na wypadek zagrożenia.

Dane uzyskane w wyniku sondażu ujawniły, że tylko 17% ankietowanych miało jakieś pojęcie o tym, że w ich miejscowości istnieje plan działania na wypadek klęsk naturalnych, a tylko 14% było konsultowanych w tej sprawie. Ponadto 50% wyraziło chęć udziału w społecznym zarządzaniu działaniami na wypadek klęski. Pięć podstawowych rodzajów zagrożeń, których skutków doświadczyli ankietowani, to powódzie (54%), skrajnie trudne warunki atmosferyczne (40%), tornada (39%), susza (37%) i trzęsienia ziemi (27%).

Wśród ankietowanych wysoki odsetek stanowiły osoby dotknięte w większym lub mniejszym stopniu upośledzeniem słuchu (39%), wzroku (54%), ruchowym (68%) i pewnymi problemami z komunikacją zewnętrzną (45%).

Dobrze jest tu sobie przypomnieć zasadę, że „lepiej zapobiegać, niż leczyć”.

Nie ulega wątpliwości, że skuteczne działania w sytuacji zagrożenia będą zależały od:

- przygotowania osób niepełnosprawnych,
- przygotowania osób sprawnych,
- wiedzy na temat skutków zagrożeń.

Dwa pierwsze obszary dotyczą relacji pomiędzy osobami niepełnosprawnymi i sprawnymi, sposobów komunikowania, rozumienia intencji, zachowania oraz zasad, reguł i umiejętności współdziałania. Trzeci obszar związany jest z przekazaniem wiedzy o ewentualnych zagrożeniach i nie tyle o ich przyczynach powstawania czy charakterystyce, jak to jest ujęte w taksonomii zagrożeń, co o potencjalnych skutkach określonego zagrożenia. Relacje pomiędzy wymienionymi obszarami w formie graficznej przedstawione są na rysunku 1.

Jest to koniunkcja wszystkich obszarów, oznacza to ni mniej ni więcej, tylko to, że o jakichkolwiek skutecznych działaniach możemy mówić tylko w tym przypadku, gdy wszystkie obszary zostaną uwzględnione w działaniach profilaktycznych, zapobiegawczych. Nieuwzględnienie któregośkolwiek z obszarów oznacza mało skuteczne lub bezskuteczne działanie. Praktycznie o skuteczności podjętych działań można mówić, jeśli współczynniki w poszczególnych obszarach mają wartość = 1. Rozpatrując poszczególne współczynniki do analizy końcowej, przyjmuje się, że wartość poszczególnych współczynników może wynosić „1” – jeśli warunki są spełnione lub „0” – jeśli są niespełnione. Wzór numer 1 określa skuteczność podjętych działań, której wartość wynosi „1”, tylko w przypadku kiedy wartość każdego współczynnika wynosi „1”.

$$S = N_u \& S_u \& W \quad (1)$$

gdzie:

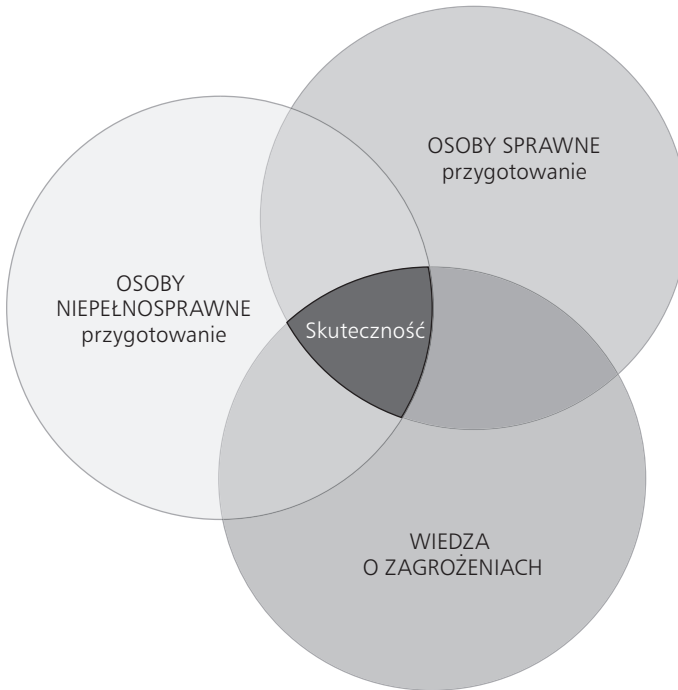
S – skuteczność,

N_u – przygotowanie osób niepełnosprawnych,

S_u – przygotowanie osób sprawnych,

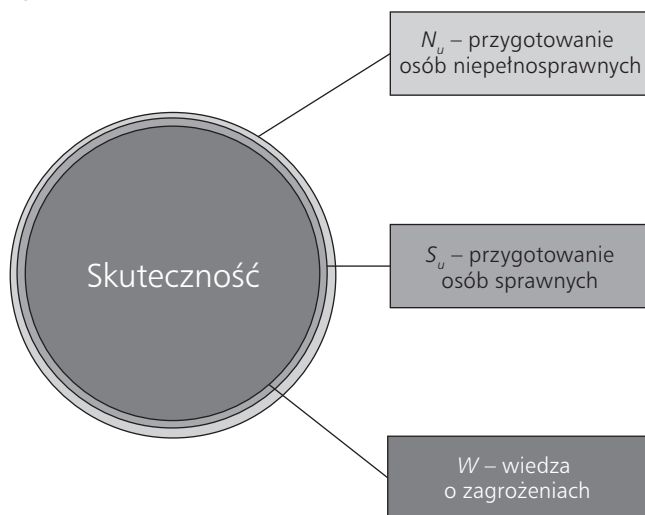
W – wiedza.

Rysunek 1. Diagram obszarów skuteczności działań w sytuacji zagrożenia

Źródło: opracowanie własne.

W końcowym efekcie rysunek 1 powinien wyglądać jak na rysunku 2, co oznacza, że wartość każdego obszaru wynosi „1” i skuteczność = 1.

Rysunek 2. Diagram dla skuteczności $S = 1$

Źródło: opracowanie własne.

W każdym z obszarów powinny zostać podjęte takie działania, które zmniejszą podatność osób niepełnosprawnych na skutki zagrożenia. Bardzo często sądzimy, że skutki zdarzenia można zminimalizować w momencie wystąpienia zagrożenia lub bezpośrednio przed jego wystąpieniem. Otóż prawda jest trochę inna. Na zmniejszenie podatności na zagrożenie mają wpływ nie tylko działania podjęte w momencie zagrożenia, ale przede wszystkim działania w etapach profilaktyki i zapobiegania i to one powinny stanowić ponad 90% wszystkich przedsięwzięć związanych z bezpieczeństwem osób niepełnosprawnych w sytuacji zagrożenia. Takie podejście jest o tyle uzasadnione, że w przypadku bezpieczeństwa, kiedy ważne jest ratowanie życia, trudno mówić o częściowych rozwiązaniach. Trzeba przyjąć zasadę, że coś zrobione jest do końca albo wcale. Nie można przecież twierdzić, że udało się np. „uratować część życia”. Życie, niestety, jest też pojęciem zerojedynkowym.

Obszar OnS (osób niepełnosprawnych)

Charakteryzując obszar osób niepełnosprawnych OnS z punktu widzenia zmniejszenia ich podatności P na skutki zagrożenia należy uwzględnić:

- stopień samodzielności osoby niepełnosprawnej – S_n ,
- umiejętność znalezienia się osoby niepełnosprawnej w przestrzeni publicznej – U_n ,
- znajomość zagrożeń przez osobę niepełnosprawną – Z_n ,
- umiejętność komunikowania się i rozumienia przekazywanych informacji – K_n .

Zatem podatność osoby niepełnosprawnej jest funkcją stopnia samodzielności, umiejętności znalezienia się w przestrzeni publicznej, znajomości zagrożeń i umiejętności komunikowania się oraz rozumienia przekazywanych informacji.

$$P = f(I / (S_n, U_n, Z_n, K_n)) \quad (2)$$

Podatność jest odwrotnie proporcjonalna do wartości ww. czynników. W praktycznych działaniach należy dążyć do tego, aby wartość podatności była jak najmniejsza, co oznacza, że wartości poszczególnych czynników powinny wynosić „1”.

W zależności od rodzaju i stopnia niepełnosprawności poszczególne elementy tego obszaru mogą być realizowane w różnych etapach życia. Trzeba zdawać sobie sprawę z faktu, że praca z osobą niepełnosprawną w wielu przypadkach rozpoczyna się już od jej urodzenia. Oczywiście jest to związane z rodzajem i stopniem niepełnosprawności. Na zmniejszenie podatności na zagrożenia osoby niepełnosprawnej ma wpływ wieloletnie przystosowywanie tej osoby do warunków codziennego życia. Im lepiej przygotowana jest ona do radzenia sobie w życiu codziennym, tym skuteczniej będzie można z nią współpracować w razie wystąpienia jakiegokolwiek zagrożenia. W dalszej części książki przedstawiona zostanie analiza podatności na zagrożenia osób niepełnosprawnych w zależności od klasyfikacji niepełnosprawności z uwzględnieniem określonych kryteriów.

Przygotowanie osób niepełnosprawnych do sytuacji zagrożenia związane będzie głównie ze zmniejszeniem podatności na określone zagrożenie.

$$N_{umax} \rightarrow P_{min} \quad (3)$$

gdzie:

N_{umax} – zakres przygotowania osoby niepełnosprawnej,

P_{min} – podatność na zagrożenie.

Wzór numer 3 oznacza, że maksymalne przygotowanie osoby niepełnosprawnej minimalizuje jej podatność na zagrożenie.

Obszar OS (osób sprawnych)

W obszarze OS powinno zostać uwzględnione:

- znajomość potrzeb osób niepełnosprawnych – P_s ,
- tworzenie prawa – L_s .

Czy istnieją szczegółowe przepisy dotyczące np. przygotowania tras ewakuacyjnych dla osób niewidomych? Na to pytanie na stronie internetowej Komendy Głównej PSP znajdziemy taką odpowiedź:

Uregulowania prawne dotyczące ochrony przeciwpożarowej nie wyróżniają specjalnych wymagań dotyczących warunków bezpieczeństwa pożarowego w tym dróg ewakuacyjnych dla osób niewidomych lub niedowidzących, kwalifikując tę grupę osób o ograniczonej możliwości poruszania się, przy ustalaniu warunków bezpieczeństwa w budynkach lub ich częściach dla tych osób przeznaczonych do kategorii zagrożenia ludzi ZL II, zgodnie z ustaleniami § 209 ust. 2 pkt 2 rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 12.04.2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (Dz.U. nr 75, poz. 690, z późn. zm.). Zgodnie z tymi wymaganiami, przewidzianymi także dla szpitali, określa się wymaganą klasę odporności pożarowej budynków, klasy odporności ogniowej elementów budowlanych, dopuszczalne długości dojść i przejść ewakuacyjnych, liczbę wyjść, kierunek otwierania się drzwi z pomieszczeń, zabezpieczenie klatek schodowych, a także wyposażenie w urządzenia przeciwpożarowe takie jak: instalacje wodociągowe przeciwpożarowe, systemy sygnalizacji pożarowej, dźwiękowe systemy ostrzegawcze. Praktycznie nie znane są PSP specjalne ułatwienia ewakuacyjne dla osób niewidomych i niedowidzących poza sygnalizatorami akustycznymi systemów sygnalizacji pożarowej lub urządzeniami stosowanymi wg indywidualnych rozwiązań, a także radiowęzłami, które w razie zagrożenia powiadamiają o konieczności ewakuacji⁶.

Przystosowanie przestrzeni publicznej dla potrzeb osób niepełnosprawnych (architektura, komunikacja) – A_5 .

Fotografia 1. Dom handlowy – brak oznakowania wyjść awaryjnych

Źródło: Romuald Grocki.

⁶ [Http://www.straz.gov.pl/page/index.php?str=47&id=32375](http://www.straz.gov.pl/page/index.php?str=47&id=32375) [28.03.2013].

Fotografia 2. Dom handlowy – takie „oznakowanie” wyjścia ewakuacyjnego nie pomoże nawet osobie sprawnej

Źródło: Romuald Grocki.

Fotografia 3. Dom handlowy – przy nieczynnej windzie, schody jedynym środkiem komunikacji... po tych schodach na wózku inwalidzkim nie ma możliwości zjazdu bez dodatkowej pomocy

Źródło: Romuald Grocki.

Znajomość metod i środków wsparcia osób niepełnosprawnych w sytuacji zagrożenia – M_s .

Wzór 4 należy interpretować, podobnie jak wzór 1. Wartość OS może być równa „1” lub „0”.